

8. Oktober 1930

„Indenfor Murene“.

Det kgl. Teater i Aftes.



Sigrid Neiiendam og Holger Gabrielsen.

Tegning, 1930. Berlingske Tidende.

Sigrid Neiiendam og Holger Gabrielsen i Indenfor Murene på Det kgl. Teater.

Indenfor Murene. Henri Nathansens klassiske skuespil jubilerer

Indenfor Murene – Henri Nathansens klassiske skuespil jubilerer

Berlingske Tidendes kronik 23. marts 1962

Af Poul Reumert

Der er i dag gået 50 år, siden Henri Nathansens skuespil *Indenfor Murene* blev opført for første gang på Det kgl. Teater i København. Dets sceneheld har været enestående. I den forløbne tid har dette stykke oplevet 349 opførelser alene på Kgs. Nytorv. Det har været spillet i danske provinser, i hele Skandinavien, har sejret overalt og alle vegne bragt forståelse, berigelse, glæde og forhåbninger med sig. I de tysktalende lande blev *Indenfor Murene* antaget straks ved sin fremkomst, og i den første halve snes år derefter opført til stadighed snart her, snart der og nåede efterhånden at blive hørt og set i næsten hver eneste af Tysklands byer.

Dette indbragte jo forfatteren en stadig stigende formue, hvormed han ønskede at stifte et legat, hvis rente hvert år skulle tilfalde en dansk forfatter. Enkelte skuespillere, der havde medvirket i *Indenfor Murene*, kunne også komme i betragtning. Efter Henri Nathansens død flyttede hans enke ud i Gammel Kloster, levede der utroligt sparsommeligt, brugte aldrig selv en eneste øre af de mange penge, som igennem procenterne fra stykkets opførelse uophørligt strømmede ind; men hun lod alt overføre til sin mands legat, så dette svulmede op og nu er i stand til årligt at uddele en meget betydelig skattefri sum. Dette er et lille kortfattet overblik over det særligt bemærkelsesværdige i *Indenfor Murenes* ydre historie.

Når vi betragter dette skuespil i dets indre kunstneriske tilbliven på scenen i 1912, står vi atter over for det usædvanlige og særprægede. Den første prøve, læseprøven, hvor skuespillerne samles i skuespilsforeningen, hvor hver for sig læser sin rolle op, er af største betydning. Ordene ikke blot ses, men de høres for første gang. Og i disse stemmers forskellige klange kan der ligge antydninger, der rummer en senere udvikling og form – stykket anes som noget plastisk, begyndelsen er gjort. Men den februars dag, da det gjaldt *Indenfor Murene*, viste det sig, at forfatteren selv ville læse sit skuespil op. Alle de rollehavende var dybt interesserede – mest måske én af de unge, der ved det store, runde bord var kommet til at sidde tæt op ad Henri Nathansen. Han slugte denne digter, ikke blot med øjnene, men med hele sin sjæl og sin krop og anede ikke, hvor han var henne, eller mærkede, at han i sin fuldstændige hengivelse havde siddet med åben mund og var til morskab for den øvrige forsamling.

Henri Nathansen læste egentlig slet ikke sit skuespil op, han forsøgte heller ikke på at spille det. Men VAR selve sit eget værk, uadskillelig derfra. Hver skikkelse, hvert ord, hver tildragelse føltes klart og skønt som en helt naturlig bestanddel af ham selv, af hans tanker og hans hjerte. En så tæt forening af skaber og værk findes kun i det fuldendte store kunstværk.

Næste dag begyndte prøverne på scenen. De blev uforglemmelige. Alt var mesterligt lagt til rette og udtrykte i hver detalje skuespillets idé og styrke, og alle de medvirkende var grebne af beundring og lykkelige over at blive indviede i en verden, hvis egenart de hidtil kun havde kendt overfladisk og flygtigt, men som de nu kunne føle og fatte og klargøre. Dette lykkedes hurtigt og viste sig mest fremherskende for de to mandlige hovedrollers vedkommende – gamle Levin og hans søn Jacob, Karl Mantzius og Johannes Poulsen. De skabte begge på grundlag af Nathansens fortrinlige instruktion to mennesker, der på én og samme gang var typiske som jøder og skarpt adskilte som individer.

Enhver forestilling på teatret har sin egen stemning, sin egen rytme og tone, som spreder et større eller mindre behag, både under prøverne og under opførelserne. Stykker, der kræver et stort apparat, mange dekorationer, ofte vekslende belysninger, talrige mennesker, kan vanskeliggøre koncentrationen om det, hvorpå det mest kommer an – spillet. Men *Indenfor Murene* var under alle forberedelserne et vidunder af ro og stilhed, arbejdsfred og en henrivende hygge. Vi var virkelig som en lille jødisk familie, der levede inden for beskyttende mure, og kun med en vis uro og en deraf følgende forsigtighed betragtede og omgikkes verden udenfor.

Første akt på den hellige fredagsaften, hvor man samles og efter gamle Levins hjemkomst fra synagogen går til bords for at nyde mors kødbollesuppe, oksebryst og dessert, anslog straks tonen. Og vi glædede os – og gør det den dag i dag – til den vellavede middagsmad, skønt der, på grund af replikkerne, kun er meget knap tid til at nyde disse herligheder.

Men den tyste, trygge følelse af at være "hjemme" findes ikke alene inde hos os på scenen, men også i det store, svagt belyste rum bag ved dekorationerne og helt ud i siderne, ja, helt op i og ind i påklædningsværelserne. Herligt for os. Det afgørende er dog, at denne følelse, dette sælsomme behag, altid forplantede sig til hver en tilskuer i salen. Og deri

ligger vel en af årsagerne til, at huset altid fyldtes, når de to ord *Indenfor Murene*, kunne læses på plakaten.

Den – om man tør sige – officielle modtagelse af dette skuespil var, til forskel fra publikums, ikke strålende. Bortset fra enkelte velvillige og anerkennende bemærkninger, var det lutter dadel. Nogle spurgte: Var miljøet ægte? Havde Nathansen ikke jongleret lidt for drevent med sit stof? Morede man sig, eller kedede man sig? Andre udtalelser var af en mere kategorisk art: Dette stykke duer ikke og vil få en kort levetid – hvad fru Nathansen nu og da morede sig med at citere, ligesom den vurdering, der skulle sigte på det skuespilmæssige: Hr. Mantzius udmærkede sig ved en sjokkende gang, og hr. Johannes Poulsen ved en rød tud. Dette var i og for sig ikke urigtigt, blot noget primitivt og vel ikke helt udtømmende... spådommen om, at dette stykke ikke ville leve ret længe, gik ikke i opfyldelse.

Blandt de mange klager, der er rettet mod *Indenfor Murene* anfører man også, at fremstillingen af fredag aften er falsk. Falsk er den ikke, men den er ikke helt ortodoks, hvortil ville høre, at der skulle synges og bedes en bøn på hebraisk, og at hver af de tilstedeværende måtte have en lille kalot på hovedet. Nathansen har jo ikke villet give anskuelsesundervisning i en sabbats rette forløb. Og hvor vidt man går i overholdelse af de traditionsbundne regler, er højst forskelligt. Henri Nathansens fædrene hjem var ikke strengt i sine krav, til f.eks. hvad man måtte spise eller ikke. Og dog kunne en mindelse dukke op. Ved den middag i Henris hjem, hvorved den succesrige premiere på *Indenfor Murene* skulle fejres med pomp og pragt og champagne, og hvor hele hans lykkelige familie var indbudt, blev der pludselig frembåret et mægtigt fad med østers. Skaldyr!!! De var jo forbudte, og den gamle Nathansen sagde nej tak. Da Henri spurgte hvorfor, svarede hans far: "*nøh – for jeg kan ikke tygge.*" Den lune og skånsomme måde, hvorpå han frabad sig sin søns østers, kom i det rette lys, da det bagefter viste sig, at han uden mindste besvær kunne tygge oksefilet.

Jeg er jo den skuespiller, i hvis lykkelige lod det faldt både at stå på scenen, da Akropolistæppet for første gang hævdede sig for *Indenfor Murene*, og at kunne være med i dag, hver gang dette skønne skuespil opføres på teatret. I de 50 forløbne år har jeg skullet stille mig på tre forskellige poster i stykkets så lyslevende persongalleri.

Det begyndte med prokurist Meyer, en herlig opgave. Blandt alle de mange ægte træk af israelsk psyke, som Henri Nathansen på sin alvorfulde, men lunerige måde har givet liv gennem menneskene i sit skuespil, hører Meyers nok til de mest udprægede og mest karakteristiske. Denne kejtede, beskedne mand har i 20 år tjent vekselerfirmaet Levin trofast og dygtigt og håber på at blive svigersøn i huset; men uden at have fået noget afslag på sit frieri, som han indleder hos gamle Levin, tværtimod egentlig, indser han selv det håbløse i sit forehavende, og han opgiver det i stilhed uden at kny. Han står for alle Levinerne som den nærmeste og bedste ven, men til familien hører han ikke! Hans liv består i at resignere, og han gennemfører sin resignation så fornemt tilbageholdende og hensynsfuldt, at vi i ham ser legemliggjort en af de ædleste og stærkeste jødiske egenskaber.

Efter adskillige års forløb og efter vekslende rollebesætninger ønskede teatret i 1953 at se den forhenværende prokurist Meyer forvandlet til – etatsråd Herming! Det var et vældigt, men langt fra behageligt spring at gøre – det er vigtigt og rigtigt og klogt af en skuespiller altid på trods af egne forhåbninger og ønsker at påtage sig de opgaver, som teatret til enhver tid mener at burde tildele ham.

Opfattelsen og udførelsen af etatsråd Herming kendte jo alle, der havde overværet Henri Nathansens fortrinlige instruktion i 1912, som naturligvis var begrænset af hensyn til den datidige Hermingfremstillers kunstneriske udtryksform. Min var anderledes, de mange år var forløbne. Jeg følte mig fri til at handle helt selvstændigt.

I tredje akt, som foregår i etatsrådets hjem, der praler med en kostbar malerisamling, og i enhver henseende er forskellig fra de Levinske lidet prangende, men hyggelige stuer – drejede det sig om, mente jeg, tydeligt at vise afgrunden mellem de to tidligere skolekammerater og senere bitre fjender – hadet fra Levins side og foragten fra Hermings, uden at tage parti hverken for den ene eller anden af dem, blot at gøre deres indbyrdes forhold psykologisk forståeligt og dermed tilgiveligt. En fejl balance her kan få skadelige følger – gøre Herming til en aldeles simpel person og Levin til en slags Shylock.

Derfor bør vi være vidne til stadige forsøg hos Herming på at vise en virkelig, om end noget nedladende venlighed, der imidlertid, inden det store opgør, går over til den form for en stærkt fremtrædende dannelsesgrad, der må virke særligt krænkende og ophidsende på modparten. Og hvis Hermings senere ord til frk. Levin, hans søns forlovede, og som lyder: *"Ja, jeg siger det åbent og ærligt, som jeg føler det selv, med rette eller urette; jeg holder heller ikke af jøder."* – hvis disse ord har en underbund af ærlig beklagelse og blot er et klodset og ubegavet forsøg på at være oprigtig, så er det vanskeligt at tale om "de snart farceagtige og snart melodramatiske effekter", som kritikken følte sig stødt over.

Da gamle Levin efter Holger Gabrielsens bortgang skulle nybesættes, blev rollen tildelt mig, og her var jeg atter efter 44 års forløb, i det miljø, hvorfra jeg havde min rigeste erfaring. Jeg syntes, at jeg kendte hver en krog i denne gamle Levin, som jeg både elskede og morede mig over. Han hørte ikke til blandt de fornemste, forfinede jødiske slægter. Han var heller ikke noget i retning af Scholem Aleichems *Malkemanden Tewje* – han bevægede sig på den gyldne middevej mellem Horsens og København.

I mine øjne bestod han væsentligt af et varmt, kærligt, men slet ikke blødsødent hjerte og af et overvældende humoristisk, lidt sarkastisk lune. Når hans hustru Sara med ironi taler om, at hun i ægteskabet har haft det "som en prinsesse", siger han

lidt stille: *"En dejlig prinsesse"*, hvorpå hun svarer: *"Nåh, jeg har set dem, der var værre"*. *"Jeg ikke!"*, afslutter han – ganske som om det var hans inderste mening. En sammenligning mellem Levin og Henri Nathansens far trænger sig altid på hos mig. Da gamle Levin endelig – til sidst – i værdig ro og med kærlighed har samtykket i sin datters gif-

termål med hans fjende, kemerens unge søn – og han er alene med sin kone, lader Henri Nathansen ham sige, som slutning på sit skuespil:

"Jeg har læst et sted, Sara, at hvis vi mennesker blot kunne enes om Jordens goder, så var der nok til alle. Lad os håbe, at den tid må komme..."



*Indenfor Murene 1953 Det kgl. Teater.
Preben Neergard som Meyer og Holger Gabrielsen som Levin.*

Indenfor Murene. Henri Nathansens klassiske skuespil jubilerer



Indenfor Murene 1980 Det kgl. Teater. Familien til bords. John Price som Levin, Søren Rode som Hugo, Jesper Langberg som Jacob og bl.a. Sofie Carlsbæk som lille Sarah.



Indenfor Murene 1963 Det kgl. Teater. I baggrunden Poul Reumert og Clara Pontoppidan som ægteparret Levin og i forgrunden William Rosenberg og Kirsten Rolfes.



*Indenfor Murene 1956
på Det kgl. Teater.
Clara Pontoppidan og
Poul Reumert som det
ældre ægtepar Levin.*



Indenfor Murene